

Ivan Tomažič

STAROSELCI NORIKA

Abstract

The Ancient Inhabitants of Noricum

Noricum, situated between the Alps and the Danube River, is the geographical centre of Europe. Our knowledge of this region's prehistoric period is limited to archaeological finds and their interpretation. The inhabitants of Noricum were for the Romans *alpini populi*. Who these "Alpine peoples" actually were, is not easy to determine from the very limited number of historical records. The earliest account was given by the Roman historian Livy, who ascribed to them the name *Galli* (Celts). However, from other sources we know that the Celts appeared in Noricum as late as the year 250 BC from Greece, where they had been defeated, and that they were not the original or indigenous people of Noricum. Later, the Romans occupied Noricum in order to fortify the border along the Danube, to prevent the Germanic peoples' invasion of Italy. We know from history as well as from the book *Vita S. Severini* that the Romans lived there only in their cities and fortresses, and that they withdrew from Noricum in the year 488. The people that remained in Noricum were the indigenous inhabitants—the ancestors of Slovenes.

Norik je bilo ozemlje v Vzhodnih Alpah med Recijo in Panonijo. Ime so ohranili tudi Rimljani. Nastalo pa je verjetno iz krajevnega imena Noreja, ki je bilo glavno mesto Noričanov. Kje je bilo to mesto, ne vemo. Če vzamemo pomen imena iz slovenske besede 'nora', ki pomeni votlina ali jama, bi lahko sklepali, da je bila Noreja v zavetju kake soteske.

Najstarejše zgodovinske podatke o noriškem ljudstvu imamo od Tita Livija (59 pr. Kr. - 17 po Kr.), ko omenja dva poskusa Noričanov (v letih 186 in 179 pr. Kr.), da bi se naselili v Furlaniji. Vendar so jih obakrat pregnali Rimljani. Livij jih imenuje Galli (Kelti). Vendar kako bi on po dvesto letih lahko vedel o njihovi etniji? Navadno imenuje noriške prebivalce "alpini populi". Poroča tudi, da so Galli (Kelti) imeli v Noriku svoje kraljestvo v sosedstvu z drugimi kraljestvi, ki jih imenuje "socii", torej zavezniki. Iz tega lahko sklepamo, da so bili v tem času v Noriku še drugi prebivalci, verjetno iz mnogo starejše dobe. To kaže tudi opis dogodka, ko so keltski Boji (verjetno iz Slovaške, kamor so se zatekli, ko so jih Germani pregnali iz Boemije) leta 60 pr. Kr. oblegali Norejo. To pomeni, da prebivalci Noreje niso bili Kelti, saj si ne moremo misliti, da bi Kelti oblegali keltsko mesto.

Kdo so bili Kelti v resnici, se ne ve točno. F. Morton [1] pravi o Keltih: "Auf einmal kamen die Kelten daher." (Naenkrat se prikažejo Kelti). O njih pravi, da je nesporno, da so bili njihovi predniki ljudje žarnih grobišč. G. Herm [2], drugi raziskovalec Keltov, pa jih imenuje "Ljudstvo, ki je prišlo iz teme". Pravi še, da ni mogoče zanikati njihove povezave z Veneti. So bili neka etnija ali le truma bojevnikov? Težko si predstavljamo, da bi se neko ljudstvo sprehajalo sem ter tja po Evropi, enkrat zmagoviti drugič hudo poraženi.

Najverjetneje so bili Kelti vojaške skupine, ki so nastale morda na Bavarskem in od tam začele okoli leta 400 pr. Kr. svoje osvajalne pohode, najprej na Francoskem in od tam proti Padski nižini. V svojih vrstah so izgube nadomeščali z novimi najemniki iz zasedenih krajev, ki so jih plačevali z ropanjem v zasedenih mestih. Leta 387 so prišli celo do Rima, ga oropali in porušili.

Druga veja Keltov se je obrnila proti severu in od tam po donavski poti do Grčije in Male Azije, kjer so se spopadli z ostanki kraljestva Aleksandra Velikega. Ostali pa so le v Mali Aziji. Drugi, po porazu pri Delfih, so se vrnili v pokrajine ob sotočju Save in Donave /.../ in zasedli ozemlje osrednje in vzhodne Slovenije [3]. Lahko si mislimo, da so svoje bivanje podaljšali do Norika, ki jih prej ni zanimal. To bi utegnilo biti okoli leta 250 pr. Kr. Upoštevač te okoliščine, lahko rečemo, da v Norik jih ni moglo priti dosti in zato niso mogli postati kar tako noriško ljudstvo, kakor bi hoteli nekateri zgodovinarji. Drugi pravijo, da so se pomešali z obstoječimi Iliri. Tudi to je popolnoma izmišljeno, saj Iliri kot etnija verjetno niso niti obstajali, še najmanj v naših krajih. Tudi nekega ilirskega jezika ni bilo mogoče še ugotoviti. Nekateri pravijo, da je izginil v predzgodovinski dobi. Drugi hočejo videti njegove sledi v mesapskih (japodskih) napisih v italijanski pokrajini Apulija, ki po splošnem mnenju pripadajo Japodom, ki naj bi se preselili iz istrske obale. Dejstvo pa je, da mesapski napisi imajo venetsko črkopisje in jih je mogoče raztolmačiti enako kakor venetske napise s pomočjo slovenskega jezika [4]. Morda zaradi tega nekateri zamenjavajo Ilire in Venete.

Rimljani so poznali le pojem Illiricum na območju, kjer so omenjeni Dardani, Dalmati, Pirusti, Panonci, Taulanti in drugi, ki so bivali na prostoru od Jadrana in Grčije proti Moraviji. Zato pojem Illiricum lahko primerjamo z izrazom Balkan. M. Alinei [5] je mnenja, da so bili Iliri kaka močna skupnost iz slovanskega ali italidskega ljudstva v službi kakega vladajočega naroda kot zavezniki ali najemniki na Balkanu. Iz tega lahko sklepamo, da nekega prvotnega ilirskega ljudstva v Noriku, s katerim naj bi se pomešali Kelti, ni moglo biti.

Vrnimo se zdaj k nekaterim omembam Keltov v Noriku v 1. in 2. stoletju pr. Kr. Ugotovljeno je nekaj njihove La-Tène kulture, vendar le v večjih središčih, ne pa na podeželju. To kaže na njihovo razmeroma majhno število. Ko pa so leta 15. pr. Kr. Rimljani zavzeli Norik, ni o Keltih nobene sledi in nobene omembe več. Po vsej verjetnosti so se v Noriku kakor tudi drugje porazgubili med domačim prebivalstvom že po letu 45 pr. Kr., ko jih je Julij Cezar porazno premagal v Franciji.

Za alpska ljudstva sta bili usodni leti 16 in 15 pr. Kr., ko so se Rimljani napotili proti severu. Najprej so napadli Recijo (del današnje Švice in Tirolske). Čeprav so se Reti hrabro uprli Rimljanom, je bil njihov poraz neizogiben, ker so se bojevali kot ločene državnice. Rimljani so jih tako kruto pobili, da so si šele po nekaj stoletjih nekoliko opomogli, ko so jih v 5. stoletju ponovno napadli Goti, da bi si odprli pot iz Italije proti Bavarski. V spomin na svoje zmage nad Reti so Rimljani postavili spomenik 'Tropaeum Alpium', na katerem so zabeležili imena teh ljudstev. Zanimivo je, da v nekaterih od teh polatinjenih imen lahko razberemo njihov venetski značaj, kakor npr. Venonetes in Veneni. Ime Isarci (prav tako napisano!) pa zveni popolnoma slovensko. To je bilo ljudstvo ob reki Isarcus,

ki spominja na slovensko narečno besedo izaro. Med vsemi temi imeni pa imena Galli (Kelti) sploh ni. Tudi številni retijski napisi se popolnoma ujemajo z venetskimi. Iz vsega tega lahko sklepamo, da je bilo retijsko ljudstvo v resnici venetsko.

Če so bili Reti venetske etnije, lahko pripisujemo isto tudi njihovim sosedom v Noriku, kjer imamo prav tako nekaj venetskih napisov. Ko so Noričani spoznali hudo usodo Retov, se niso uprli Rimljanom, ko so se ti še isto leto odločili za pohod do Donave. Tako so Rimljani mirno in sporazumno zasedli Norik z namenom, da bi vzpostavili ob Donavi mejo, ki bi jih branila pred vpadi germanskih napadalcev.

Rimljanska navada je bila, da so ljudstvom, ki se jim niso uprli, pustili lastno kulturo in lokalno samoupravo. To se je zgodilo tudi v Noriku, posebno do leta 45 po Kr., ko je cesar Klavdij razglasil Norik za rimsko provinco. Vendar s poznejšim razpadom cesarstva z delitvijo na vzhodni in zahodni del ter z vedno večjimi vdori germanskih ljudstev je rimska oblast začela vedno bolj razpadati.

V vsem tem času je ostal ljudski jezik nespremenjen. Saj si ne moremo niti misliti, da bi preprosto ljudstvo kar tako prevzelo latinski jezik, ki je le počasi napredoval komaj v severni Italiji. V 4. stoletju je latinščina dosegla šele Furlanijo, in to le v mestih. Sam cesar Julijan je pustil zapisano, da je takrat (v 4.stol.) na furlanskem podeželju prevladovala še venetščina in da so bila latinska le mesta [6]. To je toliko bolj veljalo za Norik. Da pa je bil venetski jezik v Furlaniji slovenski (ali slovanski, kar je eno in isto), sta povedala dva furlanska zgodovinarja, Marcantonio Nicoletti (+1596) [7] in 70 let pozneje Giovanni Francesco de gli Olivi [8].

Tudi krščanstvo se v Noriku ni moglo razširiti med domačim ljudstvom, saj je bila do leta 313 krščanska vera še preganjana. Pozneje pa Rimljani niso imeli smisla za misionarjenje. Celo cerkvena navodila so hotela, da je bila za sprejem v krščansko skupnost potrebna prej vključitev v rimljansko kulturo, namreč poromanjenje. Tako je noriško prebivalstvo ostalo v poganstvu.

O slovenskem jeziku v Noriku v rimski in predrimski dobi priča cela vrsta imen, kakor so npr. **Gurina**, središče venetskih trgovcev iz Italije v Noriku. Mestece je ležalo na višini z lepim pogledom na Ziljsko dolino. Tam je bilo najdenih tudi nekaj venetskih napisov. Ime kaže na slovensko besedo gora ali gori, podobno kot Gorica. Črka U za O je pogost venetski pojav. **Gabromagus** iz besede gaber (lat. *carpinus*). Iz te besede je nemalo krajevnih imen v Sloveniji. Magus bi bil lahko sinonim za *magicus* (čaroben, lep). **Drava** (voda, ki drvi). Plinij imenuje nek kraj v Noriku **Solvense** (če upoštevamo, da latinščina ne pozna soglasniške skupine SL, je samoumevno, da je Plinij prenesel črko O med soglasnika SL. S namesto C je tudi nuja latinskega jezika. Prvotno ime bi torej bilo Slovence). Ker je Norik segal do Ptuja, je njegovo latinsko ime **Poetovio** verjetno iz slovenske besede potovje, saj je bil Ptuj vedno pomembno križišče raznih poti. V okviru Norika so znana razna ljudstva, kakor npr. Karni, Noriki, Tavriski in drugi. Ker si v tako majhnem prostoru ne moremo misliti različnih etnij in jezikov, lahko sklepamo, da je šlo za isto etnijo in isti (venetski ali slovenski) jezik v različnih pokrajinah, kakor obstajajo še danes v Sloveniji.

O domorodnem prebivalstvu v Noriku, o njegovi etniji in jeziku, priča tudi knjiga VITA SANCTI SEVERINI [9]. Pisec te knjige je Evgipij (Eugippius), sodobnik in učenec

sv. Severina. Severin je prišel v Norik, ko so se Rimljani znašli v najtežjem položaju. Goti, Skiri, Rugi, Suebi, Heruli, Alamani in drugi so vedno bolj pritiskali na Rimljane in se tudi med seboj bojevali. V tej splošni zmedini in stiski se leta 450 pojavi v Noriku sv. Severin, da bi pomagal Rimljanom, njegovim bratom tudi po veri. Prišel je iz Bližnjega Vzhoda, kjer je bil nekaj časa verjetno kot puščavnik. Vse pa kaže, da je bil večš tudi državnih poslov. Kdo je bil pravzaprav Severin, se ne ve. Nekomu, ki ga je o tem vprašal, je odgovoril: "Kaj ti je to mar! Važno je, da tako živimo in delamo, da postanemo meščani večne domovine." Evgipij je opisal njegova prizadevanja za Rimljane v Noriku. Čeprav ima njegovo opisovanje pretežno verske poglede, vendar iz njih lahko izluščimo marsikatero dogodke, ki nam lahko pomagajo pri ugotavljanju noriškega prebivalstva v rimski dobi.

Severin je prišel v Obrežni Norik, ko je bil položaj Rimljanov najtežji. Hotel jim je pomagati z versko tolažbo in karitativno dejavnostjo. Naselil se je v kraju Flavianis, verjetno današnji Mautern blizu mesta Krems. Drugi pravijo, da je bil Flavianis današnji dunajski okraj Heiligenstadt. V Flavianisu je odprl samostan za svoje učence in sodelavce. Zase pa je imel preprosto celico, od koder je obiskoval razne kraje v Obrežnem Noriku. Imel pa je stike tudi z Notranjim Norikom. Vsakokrat ko je v knjigi omenjen Norik, gre vedno za Notranji Norik. Severinova skrb je bila, poleg verskega spodbujanja, iskanje in razdeljevanje hrane, opozarjanje pred pogostimi napadi germanskih tolpe, pogajanje z njihovimi poveljniki in prošnje za izpustitev ujetnikov.

Poglejmo zdaj nekaj podatkov iz opisovanja Severinove dejavnosti. Severin se je znal pogajati z vsemi. Nekega dne pride k njemu kralj Rugijcev Falciteus na posvet, zato ker so ga napadali Goti. Z enakim spoštovanjem so prihajali tudi drugi k njemu. Eden od njih je bil sam Odoaker. (7. poglavje)

Dokler so obstajala še rimska mesta, je bil komaj kak kraj, ki ga ne bi napadli barbari (tako so Rimljani imenovali vse pripadnike drugih narodnosti.). Zato so vsa mesta hotela imeti pri sebi sv. Severina, da bi jih branil. Tako je prišel tudi v mesto Cucullis, kjer je izvedel za neke poganske obrede med svojim ljudstvom. Takoj je naročil vztrajno molitev in post kot zadoščenje. (11. poglavje)

Iz tega opisa je razvidno, da so bili Rimljani kristjani. Kaj pa ostali prebivalci? Zanje se Rimljani niso brigali. Evgipij ne omenja niti enkrat domorodnega ljudstva. Vse njegovo opisovanje je omejeno na tista mesta, kjer so bivali Rimljani.

Severin je v pismih spodbujal tudi duhovnike v Notranjem Noriku naj zbirajo za potrebne. Ko so mu enkrat poslali pomembno količino oblačil, je vprašal, če so mu kaj poslali tudi iz Teurnije (glavno mesto Notranjega Norika). Povedali so mu, da bo tudi od tam kaj prišlo. On pa je že vedel, da je pošiljka prišla v roke Gotov, ki so napadali Teurnijo. Iz tega vidimo, da so tudi v Notranjem Noriku vladale podobne razmere, čeprav ne tako hude. (17. poglavje)

Ko je rimski limes (meja ob Donavi) še nekoliko obstajal, so nekateri kraji imeli še rimske vojske na državne stroške. Ko pa je meja razpadla, je bilo ukinjeno tudi vzdrževanje njenih branilcev. Le v Pataviji je ostalo še nekaj vojakov. Nekateri od njih so odpotovali v Italijo, da bi prinesli svojim tovarišem zadnjo plačo. Vendar so jih 'barbari' na poti napadli in ubili. (20. poglavje) Iz tega vidimo, da Rimljanov ni vzdrževalo domorodno ljudstvo.

K Severinu je prišel vsake toliko njegov prijatelj Maximus iz Notranjega Norika. Enkrat mu je Severin dal pismo za tamkajšnjega škofa z opozorilom, da ga čaka velika nevarnost. In res so kmalu vdrli Alemeni. Vendar tistemu kraju se ni zgodilo nič hudega. (25. poglavje) Ko so enkrat Alemeni napadli Quintanis, so se prebivalci preselili v mesto Batavis, kjer pa so bili tudi napadeni. Zato so se preselili v mesto Lauriacum (Lorch). (27. poglavje) Preseljevanje Rimljanov iz enega mesta v drugo pomeni, da jih ni moglo biti dosti in da niso istovetni z domorodnim ljudstvom.

Severinov prijatelj Maximus je ponovno zbral v Notranjem Noriku darove in jih s pomočniki nesel sv. Severinu. Ko pa so prišli do najvišje gore, jih je zajelo tako sneženje, da so bili v smrtni nevarnosti. Vendar so se s priprošnjo sv. Severina, ki je začutil njihovo stisko, čudežno rešili. (29. poglavje) Nekega dne je Severin poslal dva od svojih menihov v Notranji Norik. Vrnila sta se po več mesecih, potem ko sta se rešila barbarov. (36. poglavje) To pomeni, da sta bila kakor na tuji zemlji, ne med sodržavljeni.

Evgipijevo opisovanje se omejuje na tisto peščico Rimljanov, h kateri je tudi sam pripadal. Govori vedno o zaprtih rimskih mestih. Tako npr. stavek: "Mesto Comagenis, v katerem so se naselili barbari, ki so bili v zvezi z Rimljani... Ko je nenadoma potres stresel zemljo, so se v mestu bivajoči barbari tako zbali, da so prisilili Rimljane, naj jim takoj odprejo mestna vrata."

Evgipij uporablja za rimska središča samo latinska imena, ki so potem z mesti vred izginila. Le nekaj imen najdemo, ki jih lahko pripisujemo domačemu prebivalstvu: Na primer **Bazova** (v nekaterih rokopisih Patavis). V slovenščini bi bila njena pomanjševalnica Bazovica (!). **Chunizen** (v nekaterih rokopisih Quintanis): Chunizen bi lahko primerjali s Konjicami, ki v rimskih ušesih zveni kot 'Konicé'. **Buzinka** je bilo ime majhnega potoka (Božinka?). **Tunova** je ime za Donavo, latinsko pa je Danubius. **Skamari** je navedena psovka v domačem jeziku (*quod vulgus scamaros appellabat*), ki ni bil latinski. Šlo je verjetno za kak domač izraz, ki se ni ohranil. Ta pripomba avtorja knjige dokazuje obstoj jezika (domačega jezika!), ki ni bil latinski.

Ko je sv. Severin začutil, da se bliža njegov konec, je zbral svoje menihe in jim naročil, da ko se bodo morali izseliti, naj vzamejo s sabo tudi njegove posmrtno ostanke. Umrli je 8. januarja 482. Položili so ga v leseno krsto, da bi ga lažje vzeli s sabo, kadar se bodo morali izseliti.

Medtem je Odoaker s svojimi Skiri leta 476 zavzel Rim, odstavil zadnjega rimskega cesarja Romula in se sam proglasil za kralja v Italiji. Leta 488 je naročil svojemu bratu Onulfu, naj ukaže vsem Rimljanom, naj se vrnejo v Italijo. "Tako se je vse prebivalstvo, kakor iz egiptovskega suženjstva rešilo vsakdanjega trpljenja zaradi stalnih napadov. Duhovnik Lucillus se je spomnil naročila sv. Severina in ko so se vsi pripravili na odhod pod vodstvom Pierusa, je dal odpreti Severinov grob, položil truplo v primerno krsto in postavil na voz. Skupaj z nami so odpotovali vsi prebivalci iz province ob Donavi in se napotili v razne kraje v Italiji." (43-45 poglavje) Pierus je bil poveljnik v Odoakerjevi vojski. V skupini je bil tudi Evgipij, ker pravi "skupaj z nami".

Iz vseh omenjenih podatkov v tej knjigi spoznamo, da ni mogoče imeti Rimljanov za avtohtono noriško prebivalstvo; da jih je bilo razmeroma malo in da so bivali le v svojih mestih

in utrdbah. Njihov odhod iz Norika je zgodovinsko dejstvo. Kdo pa je ostal v Noriku? Kaj se je zgodilo z avtohtonim prebivalstvom? Obrežni Norik je Odoaker prepustil germanskim plemenom. Notranji Norik pa je ostal pod oblastjo novih gospodarjev v Italiji. Odoakerja so leta 493 premagali Goti s svojim kraljem Teodorikom, ki je ubil Odoakerja.

Tako je prišel tudi Notranji Norik v roke Gotov, ki pa so ga leta 535 prepustili Frankom zaradi vojne z Bizantinci v Italiji. Vendar so Bizantinci leta 555 premagali Gote in iz Norika pregnali Franke. Ko pa so leta 568 vdrli Langobardi v Furlanijo, so Bizantinci na hitro zapustili Norik in odšli v Italijo.

Kaj se je zdaj zgodilo v Noriku? Nastala je neka praznina, ki so jo prebivalci pogumno izrabili in prevzeli oblast v svoje roke. Osamosvojili so se, kakor pričajo dogodki naslednjih let, saj v notranjem Noriku ni nobene tuje zasedbe več. Komaj 25 let pozneje pa je v zgodovini zabeležen prvi vojaški napad na osamosvojeni Norik, ko so ga v letih 593 in 595 napadli Bavarci z roparskim namenom, kakor poroča zgodovinar Pavel Diakon v Zgodovini Langobardov [10]. To pomeni, da je nova država imela že tako blaginjo, da se je Bavarcem zdelo vredno tvegati življenje za ropanje. Kar je še izredno pomembno, pa je to, da zgodovinar pove tudi, kdo so bili prebivalci Norika. Nihče drug kot Slovenci!

Tako piše Pavel Diakon o tem napadu: "*Qui mox cum exercitu in Sclaborum provinciam introiens, patrata victoria ad solum proprium cum maxima praeda remeavit.*" ("Ki je kmalu potem z vojsko vdrl v deželo Slovanov" - namreč bavarski kralj Tasilo kmalu po svoji izvolitvi - "jih premagal in se vrnil na svoje ozemlje z obilnim plenom")

Besedo 'Sclaborum' uporablja pogosto Pavel Diakon kot sinonim za Slovane, ki v naših krajih niso mogli biti drugi kot Slovenci, ki so v drugih virih te dobe imenovani tudi Veneti, Vindi, Vinedi in podobno. Na primer v življenjepisu sv. Kolumbana iz leta 612, kjer piše "*Termini Venetiorum qui et Sclavi dicuntur.*" ("Kraj Venetov, ki se imenujejo tudi Slovani." Namreč Norik ali Karantanija, kakor mu je bilo verjetno že ime, kamor je bil namenjen sv. Kolumban.) Kdo so ti Veneti, če ne Slovenci, pa naj bodo imenovani Slovani ali Sclavi ali kakorkoli? Sledijo pričevanja v knjigi Fredegarii Chronicon od leta 630 naprej, kjer so Slovenci v Karantaniji večkrat imenovani Veneti ("*Sclavi coinomento Winedi*"). Njihova država je imenovana "*marca Vinedorum*", njihov vladar pa "*Wallucus dux Winedorum*".

Kar se tiče besede 'provincia' pri Pavlu Diakonu, je njen pomen samostojna pokrajina, kakor so Langobardi imenovali tudi svojo državo v Furlaniji [11].

S tem so Slovenci zgodovinsko izpričani kot starodavni prebivalci Norika. Potrjen je njihov jezik in njihova samostojna država.

Dotatno lahko navedemo kot dokaz številna slovenska imena od Furlanije preko Lombardije do Švice in po skoraj vsej Avstriji do Panonije od predzgodovinske dobe naprej. Nekaj takih imen, ki jih analizira Alinei [5]: Gardena (str. 752) iz slovenskih besed grad, gradina, gradišče itd. - Tergeste (str. 757) iz besede tržišče. Pusteria/Pustertal (str. 751) iz besede pust. - Ime Veneti (str. 757), ki v nemščini (Wenden) pomeni Slovani.

Viri

1. F Morton, *Hallstatt und die Hallstattzeit*, Verlag des Musealvereines, Hallstatt 1953
2. G Herm, *Kelti*, DZS, Ljubljana 1983
3. *Zakladi tisočletij*, Založba Modrijan in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 1999
4. M Bor, Mesapski ali japonski napisi, v: I Tomažič (ur.) *Etruščani in Veneti: drugi venetski zbornik*, Editiones Veneti, Wien 1995, 71-81
5. M Alinei, *Origini delle lingue d'Europa, I-II*, Il Mulino, Bologna, 1996, 2000
6. *Discours de Julien Cesar: Les actions de l'Empereur ou de la royante*, 17, Les Belles Lettres, Paris, I., 1932
7. M Nicoletti: Costumi e leggi, v: Monzano, *Compendio di storia friulana*, Udine 1860 (Premrou, *Monumenta Sclavenica*, Ljubljana 1919, str. 35)
8. G F de gli Olivi: *Historia della provincia di Friuli*, Udine, 1660, II, 3-5 ("Il linguaggio schiavo nelle ville per l'ordinario si praticava, e l'idioma forogiuliese nelle citta haveva l'uso")
9. Eugippius, *Vita Sancti Severini*. Besedilo iz kodeksa 1064 avstrijske nacionalne knjižnice. Prepisal F Unterkircher
10. P Diakon, *Zgodovina Langobardov*, četrta knjiga, št. 7 in 10, Založba Obzorja, Maribor 1988, 148-151
11. *Enciclopedia Universale*, XII, Milano, 1970, str. 304

Povzetek

Norik je geografsko središče Evrope med Alpami in Donavo. Iz predzgodovinskega časa vemo o Noriku le toliko, kolikor je mogoče izluščiti iz arheoloških sledi. Za Rimljane so bili prebivalci Norika "alpini populi". Kdo so bila v resnici ta "alpska ljudstva" iz redkih zgodovinskih omemb ni lahko izvedeti. Prve zgodovinske podatke daje Tit Livij, ki jim je pripisal ime Galli (Kelti). Vendar iz drugih podatkov vemo, da so Kelti prišli v Norik šele okoli leta 250 pr. Kr. iz Grčije, kjer so bili premagani in da niso bili v Noriku ne prvotno ne avtohtono ljudstvo. Norik so kasneje zasedli Rimljani, da bi utrdili mejo na Donavi in preprečili vdore germanskih ljudstev v Italijo. Iz zgodovine, pa tudi iz knjige *Vita S. Severini* vemo, da so Rimljani bivali le v svojih mestih in utrdbah in da so leta 488 zapustili Norik. V njem pa je ostalo prvotno prebivalstvo, predniki Slovencev.